

IDTS DOEDES

Een verhaal over een oud collega

Goitzen Eenling

Een jaar of vier, vijf terug moest het orgel van onze kerk opnieuw worden gestemd.

De orgelstemmer stond voor de kerkdeur, maar er was niemand om hem te helpen en zonder een hulpje dat de toetsen op zijn commando indrukt, is de man onthand.

De rest laat zich raden. Ik was in de vut, had toch niets te doen en zat binnen de kortste keren op de orgelbank. Op commando drukte ik twee toetsen in (een tert), waarna de stemmer net zolang tegen de pijpen tikte tot het akkoord zuiver klonk en ‘volgende’ riep. Na een half uur of zo had ik het wel gezien en gehoord en begon rond te kijken en te speuren naar zaken die me nog niet eerder waren opgevallen.

Onder aan de beide hoektorens van het orgel zijn wapenschilden bevestigd. Op het linker schild staat Wiebe Meijes en op het rechter Meije Wiebes met rondom hun namen

timmermansgereedschap. Voor de meeste Stavorse kerkgangers bekende namen. Het zijn vader Wiebe en zoon Meije, de stadstimmerlui, die in de 18^e eeuw het orgel hebben gemaakt en daarmee de spot en minachting van iedereen, die verstand van orgels had, hebben opgeroepen.

Latere reparateurs en orgelbouwers hebben zelfs spotversjes in de orgelkast geschreven.

Een van deze versjes luidt als volgt:

‘Wie een orgel wil hebben naar behoren
moet zich niet aan beunhazen en knoeyers storen
maar neem liever een orgelmaker van pas
dat komt ook voordeliger in de kas.

Want dit is gemaakt Wiebe Meijes en Meije Wiebes

Wien elk voor zich zelve was een malle stomme kwiebes.

Dit ware beide orgelmakers van de laatste trant

maar men weest ze het eerste van de hand.

Het is het orgel van Meije Wiebes waar dit luikje bij hoort

Gaat als de bl.....met zulke knoeyerij maar voort’.

Niet een gedicht waar je een literaire prijs mee wint, maar de strekking is wel duidelijk.

Dank zij die latere orgelbouwers is het toch nog goed gekomen en is het orgel nu een rijksmonument.

Recht voor me net boven het klavier stonden nog een paar kleinere letters, die ik niet eerder had gezien en ook niet kon thuisbrengen. Het waren een I en een D met daarboven twee wapenschilden. In het ene waren muziekinstrumenten uitgesneden en in het andere een passer, een gradenboog en een sextant.

Wiens initialen waren dit? De muziekinstrumenten wezen misschien naar een organist of orgelbouwer, maar wat betekenden die andere voorwerpen? Had er misschien nog een timmerman aan het orgel gewerkt? In Stavoren kon niemand me uit de droom helpen. Alle organisten hadden trouw hun psalmen en gezangen gespeeld zonder zich ooit af te vragen waarom er net boven hun handen een I en een D stonden. De oplossing moest dus ergens anders vandaan komen.

Door mijn hobby, het uitpluizen van de geschiedenis van onze stad, kom ik in Leeuwarden regelmatig in Tresoar (het instituut waarin de vroegere Provinciale Bibliotheek, het Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum en het Rijksarchief zijn samengevoegd).

Daar ben ik gaan zoeken in de resolutieboeken, de notulenboeken, van het stadsbestuur. Zij benoemden in de 17e en 18e eeuw de dominees, schoolmeesters, organisten, kosters enz.

In één van deze boeken vond ik dat in 1762 een nieuwe voorzanger, voorlezer en schoolmeester moest worden benoemd. Idts Doedes uit Hindeloopen kreeg de baan voor een traktement van 125 gulden per jaar. Dit was ook in de 18e eeuw niet een geweldig loon, maar gelukkig kon hij

nog iets bijverdienen. In zijn instructie stond dat hij ook les moest geven in de stuurmanskunst. Leerlingen, die deze lessen volgden, moesten apart betalen. Meester Idts kon dat extraatje goed gebruiken. Toen hij merkte dat er beunhazen in de stad waren, die ook les aan zeelui gaven, klaagde hij bij het stadsbestuur dat hij werd 'onderkropen'.

De burgemeesters verklaarden daarop dat alleen hij gekwalificeerd was tot het geven van publiek onderwijs in de stuurmanskunst met uitsluiting van alle anderen. Of dit hielp staat niet in de boeken, maar een vetpot was het nog steeds niet voor meester Idts. In 1764 klopte hij weer aan bij het stadsbestuur. Hij vroeg om opslag en kreeg 25 gulden extra.

Stonden de letters I en D voor Idts Doedes. Daar leek het wel op en de gradenboog, passer en sextant in het ene wapen kregen zo ook betekenis. Het zijn allemaal voorwerpen die een zeeman in die tijd nodig had bij het uitzetten van zijn koers. Het andere wapenschild met de muziekinstrumenten klopte alleen nog niet. Idts Doedes was voorlezer en voorzanger en had niets met het orgel te maken.

Stavoren had in die tijd twee schoolmeesters. De eerste schoolmeester was koster en organist. Idts Doedes was de tweede meester. Hij moest de kinderen de cijfers en letters leren. Wanneer ze die goed kenden, gingen ze, sommigen tenminste, naar zijn collega, de eerste meester, die hen leerde lezen en eventueel ook schrijven en rekenen. Toen de eerste schoolmeester in 1765 overleed werd Tjerk van der Veen benoemd. Hij nam zijn benoeming 'gratieuselijk' aan en beloofde 'in cas van onpasselijkheid van de voorzanger Idts Doedes desselfs functie waar te nemen, mits die dan in staat zijnde om voor die tijd het orgel te trakteren'. Wat meester Idts precies mankeerde staat niet vermeld, maar in 1771 kon hij de functies van voorlezer en voorzanger helemaal niet meer uitoefenen. Hij mocht wel meester blijven, maar moest voor zijn beide andere baantjes zelf een vervanger zoeken en hem 25 gulden van zijn eigen traktement afstaan. Het stadsbestuur zou het traktement van de nieuwe voorzangervoorlezer verder aanvullen.

Toen meester Tjerk van der Veen een poosje later stierf, werd Idts Doedes organist, maar hij hoefde niet te klokluiden en ander kosterwerk te doen. Hiermee is het verhaal dus rond.

Idts werd later toch organist en daarom staan er muziekinstrumenten op het tweede wapenschild. Je zou je nog kunnen afvragen waarom er niets bij staat dat met zijn schoolmeesterschap te maken heeft. Een lessenaar, een plak of letterboeken. Kennelijk was meester zijn het minst belangrijke deel van zijn functie. In de rekeningboeken van de stad staat bij de uitbetaling van zijn salaris, vier keer per jaar, vaak ook alleen voorzanger of organist.

Idts Doedes is tot zijn dood in 1801 organist en schoolmeester gebleven. Hij zal Wiebe en Meije, de beide timmerluiorgelbouwers, vrijwel zeker van advies hebben gediend bij hun werk en zij hebben als dank zijn initialen met twee wapenschilden uitgesneden boven het klavier.

Hij moest het orgel immers bespelen. Of dat altijd een onverdeeld genoegen is geweest, waag ik te betwijfelen. Het orgel kwam in 1786 klaar en twee jaar later moest Spoorman, een officiële orgelbouwer, er aan te pas komen. Die herstelde het orgel voor 52 gulden en 10 stuivers.

Hartman Pella, de 'puistertreder', moest ook nog 7 gulden en 16 stuivers hebben voor zijn hulp. Ze zijn dus wel een paar weken bezig geweest, want een timmerman verdiende maar 16 stuivers per dag en Hartman zeker minder.

Ook uit andere gegevens blijkt, dat het herstel vrij ingrijpend was. Toen het orgel net klaar was heeft iemand alle registers genoteerd en Idts Doedes heeft dat een paar jaar later opnieuw gedaan en beide notaties verschillen. Spoorman heeft dus ook registers veranderd.

Hopelijk heeft onze meester daarna nog een tiental jaren plezier van zijn orgel gehad, maar daar spreken de boeken niet over. Geen bericht goed bericht, zullen we maar denken.

Meester Idts Doedes komt verder alleen nog voor als voorzitter van het college van stemmers.

Dit waren twaalf mannen die door de mannelijke bevolking werden gekozen om de gemeenteraadsleden te benoemen. Dat was in de Franse tijd na 1795. Hij was dus overtuigd patriot. Hebben zijn contacten met de heren burgemeesters uit het Oranjetijdperk hem tot deze keuze gebracht?